



Fundacja na rzecz  
Efektywnego  
Wykorzystania  
Energii

Polish  
Foundation  
for Energy  
Efficiency

---

# **PROGRAMY OCHRONY POWIETRZA PROGRAMY POPRAWY JAKOŚCI POWIETRZA PROGRAMY OGRANICZANIA NISKIEJ EMISJI**

## **Realizacja Programu Ograniczenia Niskiej Emisji krok po kroku**

**Opracował:**  
**Mgr inż. Jerzy Piszczek**  
**Mgr inż. Arkadiusz Osicki**  
**Mgr inż. Piotr Kukła**

***Opracowanie w ramach realizacji projektu „Doskonalenie poziomu edukacji w samorządach terytorialnych w zakresie zrównoważonego gospodarowania energią i ochrony klimatu Ziemi” dzięki wsparciu udzielonemu przez Islandię, Liechtenstein i Norwegię ze środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego.***

**Katowice, 2010 r.**

Realizacja Programu Ograniczenia Niskiej Emisji krok po kroku została opracowana przy założeniu zlecenia przez gminę ww. pracy firmie zewnętrznej.

## **I. PRZYGOTOWANIE SPECYFIKACJI ORAZ PRZEPROWADZENIE PROCEDURY PRZETARGOWEJ**

Jakość opracowanego przez firmę zewnętrzną Programu Ograniczenia Niskiej Emisji zależy od wielu czynników. Wiele zależy od dobrze przygotowanej specyfikacji przetargowej. W przypadku tego rodzaju prac zwykle przetarg można prowadzić w trybie konkursu ofert poniżej kwoty 12000 Euro, jednakże należy dotrzeć do możliwie dużej liczby potencjalnych wykonawców i zażądać od nich potwierdzonych referencji na realizację podobnych prac. Firma, która posiada doświadczenie w realizacji PONE w innych gminach daje większą gwarancję, że zrealizowany przez nią program będzie spełniał potrzeby zamawiającego.

## **II. PODPISANIE UMOWY Z WYKONAWCĄ**

Po wyborze firmy w procedurze przetargowej bardzo ważnym aspektem jest spisanie umowy, która z jednej strony będzie bronić interesów gminy, a z drugiej strony da elastyczność w realizacji zamówienia wykonawcy. Dlatego dobrze jest gdy gmina wystąpi do wykonawcy o wzór umowy na opracowanie PONE jeśli realizował on już tego rodzaju pracę w innych gminach. Oczywiście zamawiający nie jest zwolniony z obowiązku przyglądnięcia się dokładnie tej umowie, aby interes gminy był w niej zabezpieczony (np. precyzyjnie wyznaczony okres realizacji zamówienia, rękojmia po wykonaniu pracy itp.). Dlatego też taką umowę powinien zaopiniować prawnik pracujący na zlecenie gminy. Powszechnym zwyczajem jest zawieranie w umowie na wykonanie PONE wielu dodatkowych elementów takich jak napisanie wniosku np. do WFOŚiGW na dofinansowanie programu, prowadzenie operatorstwa programu itp. Nie zawsze taka wieloaspektowość umowy jest korzystna nawet z punktu widzenia gminy, gdyż sporządzenie programu wymaga czasu (kilka miesięcy), a w tym czasie mogą pojawić się inne źródła finansowania udzielające preferencyjnego finansowania nie wymienione w umowie.

## **III. UZGODNIENIE HARMONOGRAMU REALIZACJI PRAC**

Bez względu na to jak szczegółowo został sprecyzowany harmonogram realizacji PONE w umowie z wykonawcą bezwzględnie potrzebne jest uzgodnienie harmonogramu realizacji prac z wykonawcą. Po zatwierdzeniu dobrze jest spisać ten harmonogram w formie notatki służbowej podpisanej przez obie strony. W harmonogramie nie może zabraknąć również ustaleń kto jest odpowiedzialny za realizację danego zadania realizowanego w ramach PONE. Na tym etapie prac powinno też nastąpić przekazanie wszelkich dokumentów będących w posiadaniu zamawiającego z zakresu planowania energetycznego, udzielenie pisemnego upoważnienia wykonawcy umożliwiające mu występowanie o dane do podmiotów zewnętrznych oraz uzgodnienie treści ankiet, które będą do nich kierowane. Najważniejszą sprawą jednak jest wstępne uzgodnienie z wykonawcą założeń do wykonania zlecenia (np. wstępne uzgodnienie dotyczące źródeł ciepła jakie mogą zostać dofinansowane w ramach programu, wskazanie grupy docelowej programu – budynki jednorodzinne itp.).

Poniżej został przedstawiony przykładowy zakres upoważnienia:

- pozyskiwanie informacji od użytkowników energii na terenie gminy (podmioty gospodarcze, podmioty prawne, osoby fizyczne itp.);
- pozyskiwanie danych od przedsiębiorstw energetycznych działających (lub mających w planach budowę nowych systemów energetycznych) na terenie gminy;
- pozyskiwanie danych od instytucji państwowych działających na terenie gminy.

Poniżej zostały wymienione przykładowe nazwy dokumentów jakie powinny zostać przekazane wykonawcy opracowania (jeśli są opracowane):

- Program Ochrony Środowiska gminy,
- Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania gminy,
- Strategia Rozwoju gminy,
- Program Gospodarki Odpadami,
- Program Rozwoju Lokalnego,
- Wieloletni Plan Inwestycyjny,
- Program rewitalizacji,
- Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego,
- Założenia do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe.

## **IV. ANKIETYZACJA**

Aby móc zwymiarować ilość chętnych do uczestniczenia w programie niezbędne jest przeprowadzenie ankietyzacji. Może być ona prowadzona przez gminę (zazwyczaj jest wtedy prowadzona jeszcze przed wyborem wykonawcy) lub przez wykonawcę. Kampanię wśród mieszkańców można prowadzić w następujący sposób:

- wysyłając ankiety przesyłką bezadresową za pośrednictwem listonoszy,
- przy użyciu pracowników wykonawcy (mała skuteczność i duża pracochłonność - występuje ryzyko nie wpuszczenia na posesję),
- poprzez wyłożenie ankiet w punkcie informacyjnym w urzędzie gminy oraz zamieszczenie jej na stronie internetowej gminy,
- poprzez młodzież uczącą się w danej gminie.

Ważne jest aby w ankiecie zamieścić klauzulę, że osoba, która zgłosiła akces do przystąpienia do programu poniesie pewne koszty jeśli zrezygnuje. Jest to szczególnie ważne gdyż często zdarza się, że z grupy 100 chętnych do uczestnictwa w programie liczba ta topnie w momencie jego uruchomienia do np. 30. W przypadku finansowania przez gminę programu ze środków zewnętrznych ma to niebagatelne znaczenie.

Więcej informacji na temat ankietyzacji (np. wzory ankiet) można znaleźć w dokumencie PROGRAMY OCHRONY POWIETRZA PROGRAMY POPRAWY JAKOŚCI POWIETRZA PROGRAMY OGRANICZANIA NISKIEJ EMISJI – Ankiety.

## V. ZŁOŻENIE PIERWSZEJ WERSJI PROGRAMU

W pierwszej kolejności wykonawca powinien złożyć tzw. „pierwszą wersję programu”. Zamawiający powinien zapoznać się z jego treścią i zgłosić ewentualnie wykonawcy elementy programu, które wymagały poprawy (powinien mieć na to co najmniej dwa tygodnie czasu). Jeśli program ma być wdrożony w życie i uchwalony przez Radę Gminy to dobrym zwyczajem jest zapraszanie wykonawcy na spotkanie komisji gminnych w celu zaprezentowania programu.

## VI. ZŁOŻENIE OSTATECZNEJ WERSJI PROGRAMU

Po uzgodnieniu treści „pierwszej wersji programu” i naniesieniu poprawek przez wykonawcę składa on ostateczną wersję programu w formie papierowej (np. 3 egzemplarze) oraz w formie elektronicznej (np. w formacie PDF). Jak jest o tym mowa wyżej jeśli gmina planuje dofinansowanie źródeł ciepła w ramach programu niezbędne jest uchwalenie PONE przez Radę Gminy.

## VII. WDROŻENIE PROGRAMU

Gmina decyduje się głównie na realizację programu licząc, że uzyska dofinansowanie ze źródeł zewnętrznych. W umowie na realizację PONE może znajdować się zapis, że wykonawca sporządza wnioski o dofinansowanie inwestycji. Coraz częściej jednak zdarza się, że w gminach zatrudnieni są specjaliści posiadający umiejętność pisania wniosków o środki unijne i krajowe.

Dofinansowanie wymiany starych kotłów węglowych na źródła ekologiczne w budynku należącym do przysiółkowego Kowalskiego nigdy nie było priorytetowym zadaniem Unii Europejskiej. Nie należy się spodziewać, że w przyszłości coś w tym zakresie się zmieni. Dlatego środków na PONE należało by szukać w instytucjach krajowych takich jak Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) oraz w Wojewódzkich Funduszach Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (WFOŚiGW). W ostatnich latach zadanie to było ułatwione głównie w województwie śląskim, gdyż WFOŚiGW w Katowicach udzielał preferencyjnego dofinansowania dla tego rodzaju programów. Wiele gmin skorzystało z tych środków. W chwili obecnej wraz z likwidacją gminnych funduszy ochrony środowiska sięgnięcie przez gminy po te środki jest trudniejsze, co jednak nie znaczy, że niemożliwe. Istnieją przykłady gmin w województwie śląskim, które po likwidacji gminnych funduszy dalej z powodzeniem realizacją PONE na swoim terenie.

Więcej informacji na temat finansowania inwestycji (np. możliwe źródła finansowania inwestycji) można znaleźć w dokumencie PROGRAMY OCHRONY POWIETRZA PROGRAMY POPRAWY JAKOŚCI POWIETRZA PROGRAMY OGRANICZANIA NISKIEJ EMISJI – Możliwości finansowania.

W poniższej tabeli przedstawiono harmonogram wdrażania Programu w przykładowej gminie w latach 2010 – 2017

**Tabela 1 Harmonogram wdrażania Programu w przykładowej gminie w latach 2010 – 2017**

<b>Lp.</b>	<b>Etap</b>	<b>Czynność</b>	<b>Termin realizacji</b>
1.	Etap przygotowawczy	Zatwierdzenie przez Gminę programu działań na lata 2010 - 2017	marzec 2009
2.		Promocja zasad uczestnictwa w Programie	styczeń – grudzień 2009
		Wybór Operatora Programu w przetargu publicznym	maj 2009
3.		Przygotowanie i złożenie wstępnego wniosku na dofinansowanie Programu przez WFOŚiGW w Warszawie na I etap inwestycji w 2010 roku	kwiecień 2009
4.		Przygotowanie i złożenie wniosku na dofinansowanie Programu przez WFOŚiGW w Warszawie na I etap inwestycji w 2010 roku	wrzesień 2009
5.	I rok	Zbieranie wniosków uczestników i uszczegółowienie planu działania na 2010 rok	styczeń-kwiecień 2009
6.		Zamknięcie inżynierii finansowania programu na 2010 rok	wrzesień 2009
7.		Weryfikacja zasad naboru i aktualizacji uczestników programu na 2010 rok	listopad 2009
8.		Montaż źródeł ciepła w 2010 roku	marzec – listopad 2010
9.		Przygotowanie i złożenie wstępnego wniosku na dofinansowanie Programu przez WFOŚiGW w Warszawie na I etap inwestycji w 2010 roku	kwiecień 2010
10.		Przygotowanie i złożenie wniosku na dofinansowanie Programu przez WFOŚiGW w Warszawie na II etap inwestycji w 2011 rok	wrzesień 2010
11.		Opracowanie raportu z wdrożenia Programu oraz przekazanie informacji o stanie realizacji Programu do Wojewody Mazowieckiego	styczeń 2011
12.	II do VII rok	Zbieranie wniosków uczestników i uszczegółowienie planu działania na 2011 rok (2012, 2013, 2014, 2015)	styczeń – kwiecień 2010 (2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2015)
13.		Zamknięcie inżynierii finansowania planu na 2011 r. (2012, 2013, 2014, 2015)	wrzesień 2010 (2011, 2012, 2013, 2014, 2015)
14.		Weryfikacja zasad naboru i aktualizacji uczestników programu na 2011 (2012, 2013, 2014, 2015, 2016)	listopad 2010 (2011, 2012, 2013, 2014, 2015)
15.		Montaż źródeł ciepła w 2011 roku	marzec – listopad 2011 (2012, 2013, 2014, 2015, 2016)
16.		Przygotowanie i złożenie wstępnego wniosku na dofinansowanie Programu przez WFOŚiGW w Warszawie na I etap inwestycji w 2011 roku (2012, 2013, 2014, 2015, 2016)	kwiecień 2011 (2012, 2013, 2014, 2015, 2016)
17.		Przygotowanie i złożenie wniosku na dofinansowanie Programu przez WFOŚiGW w Warszawie na II - VII etap inwestycji w 2011 roku (2012, 2013, 2014, 2015, 2016 rok)	wrzesień 2011 (2012, 2013, 2014, 2015, 2016)
18.		Opracowanie raportu z wdrożenia Programu oraz przekazanie informacji o stanie realizacji Programu do Wojewody Mazowieckiego	styczeń 2012 (2013, 2014, 2015, 2016, 2017)
19.		VIII rok	Zbieranie wniosków uczestników i uszczegółowienie planu działania na 2017 rok

<b>Lp.</b>	<b>Etap</b>	<b>Czynność</b>	<b>Termin realizacji</b>
20.		Montaż źródeł ciepła w 2017 roku	marzec – listopad 2017
21.		Analiza możliwości kontynuowania programu w kolejnych latach. Opracowanie nowego lub aktualizacja realizowanego programu obniżania niskiej emisji	czerwiec – wrzesień 2017
22.		Opracowanie raportu z wdrożenia Programu oraz przekazanie informacji o stanie realizacji Programu do Wojewody Mazowieckiego	styczeń 2018

Ważną rolę we wdrażaniu programu pełni operator. Rolę operatora może pełnić gmina, ale zwykle w przypadku realizacji większej ilości inwestycji zadanie to zlecone jest w drodze przetargu firmie zewnętrznej.

Poniżej wyszczególniono przykładowe zadania Operatora Programu:

- ♦ zawieranie z mieszkańcami indywidualnych umów na modernizację układów grzewczych,
- ♦ prowadzenie punku doradztwa i wsparcia informacją (audyty uproszczone, pośrednictwo we wnioskowaniu do instytucji finansowych),
- ♦ negocjacje warunków i cen urządzeń z producentami i dostawcami paliwa stałego (przystosowanego do spalania w kotłach retortowych),
- ♦ koordynacja wykonawstwa robót montażowych poparte uproszczonym audytem,
- ♦ pomoc mieszkańcowi w doborze urządzenia grzewczego zgodnie z jego wymaganiami oraz potrzebami energetycznymi budynku,
- ♦ gwarancja demontażu i zniszczenia kotła w sposób uniemożliwiający jego ponowny montaż,
- ♦ zapewnienie funkcjonowania odpowiedniej ilości i o odpowiednich kwalifikacjach grup instalacyjnych, dokonujących montażu, demontażu i próby działania układu grzewczego,
- ♦ przeszkolenie użytkowników nowych urządzeń w zakresie ich obsługi,
- ♦ ustalenie strategii realizacji i harmonogramu fazy zasadniczej w oparciu o założenia programowe,
- ♦ wywiązywanie się ze zobowiązań narzuconych umowami z Urzędem Gminy oraz Beneficjentami Programu.

Bardzo ważne jest również sporządzenie: „Regulaminu Programu”. Poniżej przedstawiono przykładowe założenia do sporządzenia programu:

- ♦ podstawowym warunkiem udziału w programie jest **likwidacja istniejącego kotła węglowego komorowego i montaż innego źródła ciepła, którego konstrukcja uniemożliwia spalanie odpadów,**
- ♦ dofinansowanie w ramach Programu otrzymają jedynie wysokosprawne urządzenia grzewcze (o sprawności powyżej 81%) przy wymianie urządzeń węglowych na inne kotły: węglowe z automatycznym podajnikiem paliwa, gazowe, olejowe, ogrzewanie elektryczne, a także pompy ciepła i inne czyste technologie pod warunkiem wykazania efektu ekologicznego, które będą rozpatrywane w sposób indywidualny,
- ♦ nie dopuszcza się do udziału w Programie kotłów komorowych,
- ♦ dofinansowanie wymiany kotłów w ramach Programu dotyczy tylko budynków mieszkalnych będących własnością osób fizycznych. Przypadki, w których będą wnioskować o dofinansowanie z Programu właściciele budynków, w których część powierzchni stanowi część usługowa (np. sklep, zakład rzemieślniczy itp.) będą rozpatrywane indywidualnie, a ewentualne środki będą przyznawane proporcjonalnie do całkowitej powierzchni budynku mieszkalnego,
- ♦ urządzenie winno posiadać oznakowanie zgodności potwierdzające zgodność wyrobu z zasadniczymi wymaganiami zgodnie z ustawą „o systemie zgodności” Dz.U. nr 166 poz. 1360 z 2002r. Aktualny certyfikat „B” lub CE, aktualne świadectwo badania na „znak bezpieczeństwa ekologicznego” przyznawanego przez uprawnione do tego instytucje, np. Instytut Chemicznej Przeróbki Węgla,
- ♦ urządzenie montowane w ramach Programu powinno posiadać pięcioletnią gwarancję producenta,

- ♦ wymienione w ramach funkcjonowania „Programu” źródło ciepła musi być głównym źródłem, nie dopuszcza się sytuacji, kiedy układ grzewczy stanowią dwa równoważne źródła ciepła włączone w instalację c.o. jak np. kocioł węglowy wraz z gazowym, itp. Dopuszcza się stosowanie źródeł pomocniczych np. dogrzewanie za pomocą kominka, energii elektrycznej, itp.,
- ♦ w programie przewiduje się również montaż układu kolektorów słonecznych na potrzeby ciepłej wody użytkowej na takich samych zasadach jak w przypadku wymiany kotłów, czyli dofinansowanie w wysokości 30% kosztu kwalifikowanego, lecz nie więcej niż 3000 zł,
- ♦ kolektory słoneczne nie będą montowane w budynkach, w których źródłem ciepła jest węglowy kocioł komorowy,
- ♦ dostawa, demontaż starych i montaż nowych urządzeń realizowane są przez wyspecjalizowanego wykonawcę robót instalacyjnych,
- ♦ udział własny właścicieli obiektów w nakładach inwestycyjnych wymiany źródeł ciepła wynosi nie mniej niż 70% (w przypadku gdy koszt przekracza założony w programie próg wówczas właściciel dopłaca nadwyżkę),
- ♦ ponowne dofinansowanie do wymiany źródła ciepła w tych samych obiektach w ramach niniejszego Programu nie jest możliwe z wyjątkiem wydzielonych systemów grzewczych w budynku,
- ♦ przewiduje się możliwość dofinansowania do źródła ciepła dla budynków nowych (tzn. oddanych do użytkowania w trakcie trwania Programu) i w budowie. Udział własny właścicieli obiektów w nakładach inwestycyjnych w tym przypadku będzie wynosić nie mniej niż 75%,
- ♦ kolejność wymiany kotłów w zgłoszonych do programu obiektach realizowana będzie na podstawie kolejności składania wniosków według dat stempla wpływu wniosku do Urzędu Gminy / Operatora. Szczegółowe zasady będą określone w Regulaminie Programu,
- ♦ termin rozpoczęcia naboru wniosków zostaje podany do publicznej wiadomości,
- ♦ w przypadku powstania większej możliwości dofinansowania Programu ze źródeł pomocowych oraz większego zainteresowania właścicieli budynków istnieje możliwość modyfikowania Programu w celu objęcia nim większej liczby uczestników,
- ♦ po wymianie źródeł ciepła w ciągu 5 kolejnych lat gmina zastrzega sobie możliwość kontroli na obiektach, w których dokonano modernizacji źródła ciepła dofinansowanego w ramach funkcjonowania Programu. Szczegółowe zasady będą określone w Regulaminie Programu.